

БІОІСТОРИОГРАФІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ДОРОБКУ В. САРБЕЯ

Проаналізовано біоісторіографічні студії Віталія Сарбея. У дослідженнях історика відтворені багатогранні образи багатьох українських науковців, висвітлено їх творчість, інтелектуальне середовище, а також соціокультурні умови. Предметом розгляду є й вплив суспільно-політичної ситуації в країні на наукову діяльність В. Сарбея, причини складнощів вивчення спадщини українських істориків у радянський період.

Ключові слова: біоісторіографія, персоналогічні дослідження, українська історична наука, наукові праці, В. Сарбей.

Проанализировано биоисториографические работы Виталия Сарбея. В исследованиях историка воссозданы многогранные образы многих украинских ученых, отображено их творчество, интеллектуальная среда, а также социокультурные условия. Предметом рассмотрения является и влияние общественно-политической ситуации в стране на научную деятельность В. Сарбея, причины сложностей изучения наследия украинских историков в советский период.

Ключевые слова: биоисториография, персоналогические исследования, украинская историческая наука, научные труды, В. Сарбей.

The biohistoriography studios of Vitaly Sarbey are analysed in the article. Many-sided forms of many Ukrainian scientists are reproduced in researches of historian of this direction, their scientific work, intelligence environment, sociocultural terms are shown in a given article. The object of investigation is influence of social and political situation in a country on scientific work Vitaly Sarbey, and also reasons of complications of study of inheritance of the Ukrainian historians in a soviet period.

Key words: biohistoriography, personal investigations, Ukrainian historical science, scientific work, Vitaly Sarbey.

Протягом останніх десятиріч спостерігається підвищення інтересу до біоісторіографії. Чимало досліджень спрямовані на вивчення наукової спадщини вчених, що зробили свій внесок у розвиток історичної науки. При цьому інтерес становить й інтелектуальне середовище, й суспільно-політичне тло, епоха та всі фактори, що впливали на історика-дослідника та результати його наукового пошуку. В межах персоналогічної історіографії опубліковано чимало робіт присвячених постатям українських істориків різних періодів, їх творчості та життєвому шляху, цілим історичним школам, теоретичним питанням біографістики й розробка даного напряму триває надалі.

Визначення місця особистості в історії дозволяє реставрувати перебіг історичного процесу та з'ясувати роль української еліти в різні історичні періоди. Соціокультурні зміни українського суспільства стимулюють пошуки нових відповідей на питання сучасності в минулому. Проте, незважаючи на особливе підвищення інтересу до біоісторіографії на українських теренах в останні десятиріччя, необхідно пам'ятати, що розробка даної тематики відбувалася і в умовах Радянського Союзу. Серед українських істориків, які в радянські часи займалися персоналогічною проблематикою й відомий

український дослідник – Віталій Сарбей. У його значному за обсягом науковому доробку чимало праць, присвячених різним персоналіям, інтерес до біоісторіографії був сталим протягом життя. Колеги-науковці відзначали, що він «розширив ... сприйняття, піднявши із забуття десятки імен талановитих істориків, учених, краєзнавців» [2, с. 29]. Загалом, В. Сарбей є автором більше 150 біоісторіографічних публікацій (не враховуючи статей в енциклопедично-довідкових, словникових виданнях). Серед праць, що вийшли вже після смерті науковця, також були персоналогічні студії.

Саме з біоісторіографічного дослідження розпочалося професійне становлення В. Сарбея як історика. В ході написання кандидатської дисертації він займався вивченням історичних поглядів О. Лазаревського, й розгляд цієї теми не полишив надалі. Починаючи з другої половини 1960-х рр., інтерес В. Сарбея до проблем особи в історії та біоісторіографії значно зріс. Так, до кінця першої половини 1960-х рр. його увага спрямовувалась на досить традиційні для радянської історіографії постаті – Б. Хмельницького, Лесі Українки, Т. Шевченка. Пізніше список персоналій розширився, крім раніше названих у дослідницьке коло потрапляють не менш тоді згадувані А. Луначарський, В. Вакар,

П. Мойсенко, Л. Кнуянц, В. Бонч-Бруєвич, Г. Кржижановський, О. Розмирович, Б. Жаданівський, М. Кибальчич, А. Бебель, О. Шліхтер, А. Иванов, М. Ольмінський та інші діячі, імена яких пов'язувались із революційною боротьбою. Окремі роботи були присвячені М. Чернишевському, О. Герцену, Т. Грановському, В. Короленку. Разом із тим, починаючи з другої половини 1960-х рр., з'являються студії В. Сарбея про М. Аркаса, В. Іконнікова [34], А. Кримського, О. Левицького, Г. Сквороду [28; 31], В. Тарновського [21], О. Єфименко [12], О. Янату [13], В. Вернадського [15]. В низці публікацій розглядалася творчість М. Костомарова [25; 30], М. Драгоманова [19; 22], І. Срезневського [4; 27], І. Франка [35]. Наприкінці 1980-х рр. була опублікована низка статей про М. Грушевського. Ставлення дослідника до цього історика зазнало змін, від критичного у 1960-х – першій половині 1980-х років до визнання його історичної концепції в 1990-х роках. Перегляд В. Сарбеєм попередніх уявлень про М. Грушевського пов'язаний зі змінами суспільно-політичної ситуації, послабленням контролю за дослідниками. Найбільше біоісторіографічних студій науковця вийшло друком у 1990-х роках.

У залежності від часу створення всі персоніологічні праці В. Сарбея можна поділити на дві великі групи – створені в часи існування України в складі СРСР та за часів незалежності. Специфіка історичних робіт радянського періоду була зумовлена існуванням системи контролю за гуманітарною сферою та фактичним її підпорядкуванням ідеологічним завданням, які висувалися партійними структурами. Труднощі в науковців викликали дослідження спадщини цілого ряду відомих українських особистостей. Яскравим прикладом може слугувати докторська дисертація В. Сарбея «Основоположники марксизму-ленінізму і дожовтнева історіографія України», коли використання праць К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна дало можливість науковцю, хоч і не в повному обсязі, дослідити праці М. Костомарова, М. Драгоманова, О. Єфименко, О. Лазаревського, О. Левицького, М. Зібера, С. Подлинського, М. Павлика, М. Максимовича, І. Лучицького та інших видатних діячів української історії. При цьому, особлива увага приділялася з'ясуванню відповідності ідеям марксизму-ленінізму, аналізу хибних та прогресивних думок українських істориків у контексті марксистської ідеології. З іншого боку, тоді не було іншого способу для викладу та популяризації основних положень праць українських істориків, особливо «дожовтневого періоду». Втім посилення на «основоположників», висвітлення проблем у межах дозволеного не убезпечило В. Сарбея від критики. Його звинувачували в надмірній увазі та некритичному ставленні до ряду представників української інтелігенції [38, с. 147] тощо. За це, а також інші «методологічні помилки» був перенесений захист докторської дисертації на рік (з 1971 р. на 1972 р.), а пізніше, вже після захисту, В. Сарбей більше чотирьох років очікував затвердження наукового ступеня (22 жовтня 1976 р.).

Були й інші приклади. Так, наприкінці 1960-х років Л. Москвич (під керівництвом В. Сарбея виконував кандидатську дисертацію) віднайшла архівні документи про фактичне та офіційне президентство О. Левицького в Українській академії наук. Разом із В. Сарбеєм вони звернулися до керівництва АН УРСР та Інституту історії за дозволом опублікувати цю інформацію. Результатом став наказ припинити підготовку кандидатської дисертації «Історичні погляди О. І. Левицького» Л. Москвич [1, с. 149], який яскраво продемонстрував небажання контролюючих структур, розширювати відомості про цього відомого українського історика.

В одній зі своїх публікацій кінця 1980-х років, В. Сарбей, аналізуючи процеси, що мали місце в радянській історичній науці, відзначав, що тоді було складно займатися вивченням персоналій. Він наголошував, що насаджувалася безлика історія, активно використовувалися терміни «трудящі маси», «народні маси», що призводило до знеособлення реального історичного процесу, фактично зводилася нанівець активна роль людського фактору [3, с. 67]. При цьому відзначав, що ключове значення в такій ситуації відіграв підручник сталінських часів «Короткий курс історії ВКП(б)», де стверджувалося, що виклад історії партії має відбуватися за основними ідеями марксизму-ленінізму, а не навколо історичних осіб. Це повною мірою відобразилось і на висвітленні історичних процесів в Україні. Офіційно дозволені для обнародування персоналії учасників були зведені до мінімуму, при цьому виклад життя і діяльності окремих особистостей нівелювався, схематизувався, через що роль одних в історії перебільшувалася, інших – применшувалася. Сам В. Сарбей зазначав, що у ряді випадків він особисто оминав коло персоналій, тому що спрацювала автоцензура [3, с. 68].

Починаючи з кінця 1980-х років, у В. Сарбея з'являються роботи, в яких були здійснені обережні спроби відійти від категоричних тверджень щодо ряду особистостей. Він висловив думку, що заборони, офіційні та напівофіційні обмеження призвели до ажіотажу навколо імен багатьох суспільно-політичних, культурних і наукових діячів [23, с. 114]. У свою чергу, науковець вказував, що основу будь-яких публікацій, схвальних чи-то критичних не повинен становити однобічний і поверховий матеріал.

Студії В. Сарбея з біоісторіографії різноманітні за своїм характером. Він активно готував статті для енциклопедичних, словникових, довідникових видань (всього більше 180), створював статті до дат із дня народження, розглядав окремі аспекти діяльності, маловідомі сторінки з життя і творчості, вводив у обіг нові джерела, що поглиблювали розуміння ролі й значення діяльності певної особистості, її поглядів тощо. У доробку В. Сарбея також були праці про колег – І. Гуржія, Ф. Лося, А. Санцевича, Є. Склярєнка, де дослідник наводив власні спогади, маловідомі факти.

Неможливо, аналізуючи персоніологічні праці В. Сарбея, оминати студії про О. Лазаревського. Коли науковець зайнявся вивченням історичних поглядів О. Лазаревського, біоісторіографічна тематика не була популярною. Скоріше виключенням були

дисертації про М. Костомарова [8] та Т. Шевченка [37] (початку 1950-х рр.), М. Драгоманова [6] та О. Єфименко [36] (1960-х рр.), М. Костомарова [7] (початку 1970-х рр.). До речі, вивчення подібних українознавчих тем стало можливим завдяки статті, опублікованій у журналі «Вопросы истории» в 1955 р., де поряд з іншими порадами, які давалися історикам України, наголошувалось на необхідності вивчити всю спадщину, і не оминати праці таких істориків-професіоналів, як Костомаров, Максимович, Антонович, Лазаревський, Багалій, Єфименко [39, с. 61]. Досліджуючи праці О. Лазаревського, В. Сарбей підкреслював їх надзвичайну насиченість документальними матеріалами, значення як нашівархеологічних видань, адже більшість використовуваних ним джерел загинули [26, с. 7]. Учений порушував питання про перевидання праць О. Лазаревського. Після захисту кандидатської дисертації «Історичні погляди О. М. Лазаревського» в 1958 р. та видання на її основі монографії В. Сарбей не втратив інтересу до теми. І надалі, за його авторством, публікувалися статті про О. Лазаревського в енциклопедичних виданнях, періодиці. Ці роботи були різними за характером – науково-популярні, публіцистичні. Однією з найбільш цікавих є стаття 1995 р. про О. Лазаревського. В ній В. Сарбей фактично розкриває власні підходи до вивчення історії України [32]. Дослідник обстоював думку, що використання державницької концепції як основи висвітлення історичного процесу, поширення елітарних теорій, призводить до «ідеалізованого зображення освічених (в окремі періоди – і правлячих) верств українського народу» [32, с. 9]. Посилаючись на роботи О. Лазаревського, він доводив, що в часи Гетьманщини на українських землях панували не демократичні засади, а «корупція, деспотизм і беззаконня» козацької старшини, яка прагнула матеріальної наживи [32, с. 11]. Саме з діяльністю козацької старшини дослідник пов'язував друге закріпачення селянства. В. Сарбей наголошував на актуальності ідей О. Лазаревського, їх виваженості та обґрунтованості [32, с. 12]. Й особливо близьким йому було обурення історика романтизованою історіографією, яка ідеалізовано зображувала освічені, правлячі верстви. Тенденція критики старшинської верхівки, викриття корисливих мотивів її дій проходила через усю науково-творчу спадщину О. Лазаревського, а В. Сарбею імпонував саме такий «народний погляд на Гетьманщину». Негативно ставлячись до елітарних теорій, він наголошував, що в центр історичного дослідження необхідно ставити народні маси [32, с. 16].

У працях В. Сарбея різних часів оцінки щодо О. Лазаревського багато в чому збігаються: 1) наголошував на значенні творів О. Лазаревського як археографічних джерел; 2) підкреслював альтернативність історичної концепції О. Лазаревського «романтизовано-ідеалістичній історіографії», де виклад історії відбувається з точки зору інтересів селянства та козацтва – більшості, а не лише політичної еліти; 3) концепцію історії Гетьманщини О. Лазаревського вважав найближчою до реальних подій; 4) наголошував на великому впливі на становлення, формування поглядів О. Лазаревського,

Т. Шевченка. Досвід вивчення поглядів О. Лазаревського вплинув на погляди дослідника, сформувався стійкий інтерес до біоісторіографії, кількість розроблених ним персоналій постійно збільшувалася. Він також перейнявся народницьким баченням історії України, розділив критичне ставлення О. Лазаревського до української еліти.

Окремо, необхідно зупинитися на біоісторіографічних працях В. Сарбея 1990-х років. У цей період виходили його роботи, присвячені М. Аркасу, Є. Болховітінову, І. Борщаку, М. Грушевському, М. Драгоманову, М. Зіберу, М. Костомарову, П. Кулішу, О. Лазаревському, А. Лебединцеву, О. Левицькому, Я. Марковичу, М. Могилянському, І. Пулюю, В. Тарновському, Лесі Українці, І. Франку, Т. Шевченку, Д. Яворницькому, М. Яворському, О. Янати та ін.

Персоналогічні праці В. Сарбея 1990-х років репрезентували українських діячів із різних ракурсів, серед них слід виділити такі: 1) як поборників української національної ідеї; 2) як учасників українського національного руху; 3) в контексті неприйняття їх ідей в умовах УРСР, відображалися переслідування низки діячів радянською владою (зокрема О. Левицького, М. Могилянського, Д. Багалія, М. Грушевського). Частина публікацій носили джерельний характер – публікувалися нові дані чи маловідомі сторінки з життя українських істориків, друкувалися нові документи, невідомі твори, наприклад, О. Левицького [9; 10], М. Могилянського [5], М. Аркаса [11], М. Костомарова [14] та ін. Життєвий шлях та діяльність кожної окремої особистості В. Сарбей розглядав у контексті суспільно-політичної, культурної ситуації, розвитку історичної науки, в інтелектуальному середовищі. Науковець відображав дружнє та професійне спілкування, яке відбувалося між різними діячами, надавав можливість з'ясувати взаємовпливи на розвиток поглядів та переконань.

В. Сарбей, який обстоював необхідність розгляду історії України з точки зору народницького підходу, особливу увагу звертав на подібні міркування у творчості, не лише О. Лазаревського, а й інших українських діячів, зокрема М. Грушевського, О. Левицького. Так, він підкреслював, що О. Левицький як послідовний прихильник народницького напрямку в українській історіографії розглядав народні маси як дійсний суб'єкт історичного процесу [10, с. 77; 20, с. 51].

Також у 1990-х роках дослідник звернувся до проблем українського націотворення. Аналізуючи процеси української історії XIX – початку XX ст., він звертався до тих особистостей, які прагнули та сприяли утвердженню української національної ідеї та національної свідомості у народному середовищі. В його публікаціях окремо в цьому контексті згадувались та високо цінувались історичні праці О. Левицького, М. Аркаса, М. Костомарова, М. Грушевського, М. Драгоманова, С. Зібера та ін. В. Сарбей підкреслював важливість тверджень М. Костомарова про українців («малоросів») як окрему самостійну націю, його боротьбу за піднесення суспільно-політичної, громадської та освітньо-культурної ролі

української мови [14, с. 54]. Науковець зауважував, що М. Драгоманов першим наважився сказати правду щодо нехтування національними правами українського народу з боку не лише відвертих реакціонерів, а й діячів всесвітнього робітничого, а також польського і загальноросійського визвольного рухів, які не помічали існування українського народу як окремого етносу [24, с. 64].

У роботах персоніологічного характеру 1990-х років В. Сарбей висвітлює діяльність ряду українських діячів, відходячи від канонів радянської історіографії, демонструє, як викривлено формувалися їхні образи та пояснює головні причини, що призвели до ситуації, коли імена багатьох істориків, їх діяльність і творчість зазнали забуття. В. Сарбей указував, наприклад, що в радянській історіографії створювався образ М. Зібера «як слухняного учня К. Маркса, спроможного лише на популяризацію економічного вчення останнього ...з помилковими трактуваннями, ...бо був далеким від оволодіння марксизмом...». Насправді ж М. Зібер, сприймаючи чи спростовуючи окремі положення, аналізував праці К. Маркса, популяризував усе в них раціональне [29, с. 81]. Важливими причинами до критики за радянських часів М. Драгоманова дослідник називав: його неприйняття та заперечення будь-якого державного централізму, оскільки бачив у ньому засіб соціального і національного поневолення мас правлячою диктатурою [24, с. 62]; пропозиція відмовитись від уживання централістичної термінології, яка пропагує великоросійську винятковість; заперечення «єдності Росії», «єдності російського народу», бачення облаштування майбутньої держави як федерації; ідеї громадянського соціалізму тощо. Практично повного заперечення зазнала історична концепція М. Грушевського, в якій обстоювався окремішний, самостійний та самобутній розвиток України.

У результаті невідповідності змісту праць ряду істориків офіційній радянській історіографії щодо розвитку історії України, їх постаті зображувались у декількох варіантах – або як такі, що не змогли осягнути ідей марксизму-ленінізму, або як

фальсифікатори, що свідомо неправдиво відображали історичний процес. Окремих діячів (саме їхню історичну діяльність) просто обходили увагою. Як приклад, В. Сарбей наводить прізвище М. Аркаса та його працю «Історія України-Руси», його ім'я як історика та громадського діяча офіційна пропаганда взагалі намагалася цілком викреслити з історичної пам'яті українського народу [11]. Він незаслужено зазнав забуття. Подібна ситуація виникла з О. Левицьким [9; 10; 16; 17]. Не відповідними дійсності В. Сарбей називав чимало характеристик українських діячів, які стали офіційними в радянські часи, зокрема портрет Д. Багалія, що поставив як «дволикий Янус, який суміщав у своїй особі як буржуазно-ліберального, так і радянського вченого» [18] тощо.

Роботи В. Сарбея біоісторіографічного, персоніологічного характеру, як і весь його науковий спадок, протягом життя зазнав чимало змін у залежності від тих подій, що відбувалися в країні, історіографічної ситуації. Втім праці всіх років є ґрунтовними, наповненими серйозним фактичним матеріалом, мають чимало цікавих висновків. Зрозуміло, що умови, в яких створювалися роботи даної тематики, впливали на їх зміст, висновки, узагальнення.

Проте, на нашу думку, значне збільшення біоісторіографічних розвідок В. Сарбея у 1990-х роках наочно демонструє потяг дослідника до розробки подібних питань, а також прагнення вільно висловити власні думки, позиції. У персоніологічних роботах дослідника, особливо останнього десятиріччя діяльності, формувалися багатогранні образи діячів української історії. Це вдавалося науковцю завдяки залученню різних джерел (у тому числі не актуалізованих, власних спогадів), поданню особистостей через спілкування з іншими, творчість, діяльність, у зв'язку та на фоні сучасних йому історичних подій, ставленні до них тощо. Серед робіт, підготовлених В. Сарбеем, що вийшли вже після його смерті, є праці біоісторіографічного характеру, остання віднайдена нами стаття вийшла друком у 2005 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Заремба С. З. [рецензія] / С. З. Заремба // Український історичний журнал. – 2002. – № 4. – С. 149 – 151. – Рец. на кн. : В. Г. Сарбей, Л. Г. Москвич. Академік УАН Орест Іванович Левицький (1848-1922 рр.). Життєпис, бібліографія його праць і праць про нього. – К., 1998. – 151 с.
2. Заремба С. З. Грані діяльності В. Г. Сарбея / С. З. Заремба // Сарбейські читання: тези виступів всеукраїнського «круглого столу». – К. : Інститут історії НАН України, 2003. – С. 27–33.
3. Кондуфор Ю. Ю. Моральний потенціал більшовизму / Ю. Ю. Кондуфор, В. Г. Сарбей // Комуніст України. – 1989. – № 1. – С. 66–73.
4. Крюков А. В. Ще раз про «Запорожскую старину» І. І. Срезневського / А. В. Крюков, В. Г. Сарбей // Народна творчість і етнографія. – 1978. – № 6. – С. 47–58.
5. Курас Г. М. Михайло Могиланський і його недрукована розвідка про М. Коцюбинського / Г. М. Курас, В. Г. Сарбей, Г. П. Степанець // Слово і час. – 1990. – № 12. – С. 48–62.
6. Лукеренко В. Л. Філософские взгляды М. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. философских наук / В. Л. Лукеренко. – К., 1963.
7. Пинчук Ю. А. Н. Н. Костомаров как историк Украины : автореф. дис. ... канд. ист. наук : спец. 07.00.06 / Ю. А. Пинчук. – К., 1971. – 26 с.
8. Полухин Л. К. Формирование исторических взглядов Н. Н. Костомарова : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Л. К. Полухин. – К., 1951. – 23 с.
9. Сарбей В. «Великий майстер наукової праці та художньої творчості» / В. Сарбей, Л. Москвич // Вісник НАН України. – 1998. – № 11–12. – С. 13–23.
10. Сарбей В. Академік Орест Левицький / Віталій Сарбей, Лілія Москвич // Київська старовина. – 1998. – № 6 – С. 74–93.

11. Сарбей В. З недрукованої спадщини Миколи Аркаса / Віталій Сарбей // Київська старовина. – 1994. – № 1. – С. 35–39.
12. Сарбей В. З поглядом у прийдешнє / Віталій Сарбей // Радянська освіта. – 1968. – 4 травня. – С. 3.
13. Сарбей В. Один з фундаторів української радянської науки (З приводу архівної знахідки про О. А. Янату) / В. Сарбей // Архіви України. – 1969. – № 3. – С. 32–37.
14. Сарбей В. Передмова до публікації: Николай Костомаров «О преподавании на южнорусском языке. Мысли южнороса» / Віталій Сарбей // Київська старовина. – 1992. – № 3. – С. 53–57.
15. Сарбей В. Перший Президент / Віталій Сарбей // Вітчизна. – 1969. – № 12. – С. 174–181.
16. Сарбей В. Слово про академіка Ореста Левицького / Віталій Сарбей, Лілія Москвич // Пам'ять століть. – 1997. – № 4. – С. 121–123.
17. Сарбей В. Учений з роду Левицьких / Віталій Сарбей, Лілія Москвич // Наука і суспільство. – 1990. – № 6. – С. 27–29.
18. Сарбей В. Г. Академік АН УРСР Д. І. Багалій (До 125 річчя з дня народження) / В. Г. Сарбей, В. В. Кравченко // Український історичний журнал. – 1982. – № 11. – С. 154–158.
19. Сарбей В. Г. Антицарська публіцистика М. П. Драгоманова і ставлення до неї основоположників марксизму-ленінізму / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1966. – № 9. – С. 23–36.
20. Сарбей В. Г. Богдан Хмельницький у науково-творчій спадщині академіка О. І. Левицького / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1997. – № 3. – С. 49–58.
21. Сарбей В. Г. До 130-річчя з дня народження В. В. Тарновського / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1967. – № 4. – С. 118–121.
22. Сарбей В. Г. До питання про взаємини М. П. Драгоманова з діячами марксистської групи «Визволення праці» / В. Г. Сарбей // Історіографічні дослідження в Українській РСР. – К., 1972. – Вип. 5. – С. 72–82.
23. Сарбей В. Г. До питання про наукову спадщину академіка М. С. Грушевського / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1989. – № 10. – С. 114–126.
24. Сарбей В. Г. До поглядів Драгоманова на національні питання / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1991. – № 9. – С. 60–70.
25. Сарбей В. Г. Знайомство В. І. Леніна з творами М. І. Костомарова / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1967. – № 5. – С. 72–76.
26. Сарбей В. Г. Исторические взгляды А. М. Лазаревского: автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.06 / В. Г. Сарбей. – К., 1959. – 15 с.
27. Сарбей В. Г. І. І. Срезневський – історик України / В. Г. Сарбей, А. В. Крюков // Український історичний журнал. – 1987. – № 6. – С. 138–144.
28. Сарбей В. Г. Історичні погляди Г. С. Сковороди (До 250-річчя від дня народження) / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1972. – № 11. – С. 54–62.
29. Сарбей В. Г. Микола Зібер у контексті своєї і нинішньої епохи / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1995. – № 6. – С. 79–82.
30. Сарбей В. Г. Н. И. Костомаров в историографическом наследии К. Маркса / В. Г. Сарбей, Е. С. Шаблюевский // Вопросы истории. – 1967. – № 8. – С. 49–59.
31. Сарбей В. Г. Над творами великого просвітника. До 250-річчя від дня народження Г. С. Сковороди / В. Г. Сарбей // Вітчизна. – 1972. – № 12. – С. 201–204.
32. Сарбей В. Г. Науково-творча спадщина О. Лазаревського сьогодні / В. Г. Сарбей // Історія і теорія історичної науки та освіти. Харківський історіографічний збірник. – Харків, 1995. – Вип. 1. – С. 7–19.
33. Сарбей В. Г. О. І. Левицький – президент Української Академії наук / В. Г. Сарбей, Л. Г. Москвич // Український історичний журнал. – 1989. – № 5. – С. 97–102.
34. Сарбей В. Г. Один з перших істориків-академіків АН УРСР (до 125-річчя з дня народження В. С. Іконнікова) / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1966 – № 12. – С. 130–132.
35. Сарбей В. Г. Про деякі аспекти історичних поглядів І. Я. Франка / В. Г. Сарбей, С. М. Шевченко // Український історичний журнал. – 1981. – № 8. – С. 75–82.
36. Скаун О. Ф. Исторические взгляды А. Я. Сфименко : автореф. дис. ... канд. ист. наук / О. Ф. Скаун. – Харьков, 1968. – 22 с.
37. Спицкий В. Е. Тарас Григорьевич Шевченко – великий революционер-демократ : автореф. дис. ... канд. ист. наук / В. Е. Спицкий. – К., 1951. – 19 с.
38. Шморгун П. М. [рецензія] / П. М. Шморгун // Український історичний журнал. – 1973. – № 3. – С. 147–148. – Рец. на кн.: В. Г. Сарбей В. І. Ленін і дожовтнева спадщина історіографії України. – К. : Наукова думка, 1972. – 286 с.
39. Яремчук В. Образи історії української історіографії в історичній науці України середини 1950-х – початку 1970-их років / Віталій Яремчук // Історіографічні дослідження в Україні. – Вип. 18. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2008. – С. 59–98.

Рецензенти: Дарієнко В. М., д.і.н., професор Херсонського економіко-правового інституту;
 Маврін О. О., к.і.н., доцент, заступник директора Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України.